

VOJVODINA TÖRTÉNETÉNEK VÁZLATA

Hóditották ez országot
Derék, lelkes úri szittyák,
Jótevői szegény népnek :
Iskolában így tanítják.

A törökök előtt

— — — — —
De nem így volt ezerévig...

ADY

Sokezer esztendőnek kellett elmúlnia, míg Vojvodina mai területe a jégkorszak utáni áradások óriási víztömegétől felszabadult. Az egész Alföldön eláradó, tengerként hullámzó víz folyókba gyülemlése és lassú lefolyása, a mocsaras talaj fokozatos felszáradása csak későn tették lehetővé az emberi letelepedést ezen a tájon. A benépesülés akkor is csak igen lassan haladhatott, mert az állandóan ismétlődő áradások, a pusztaság homoksivatag és az ilyen körülmények szülte állat- és növényvilág nem igen kedveztek az embernek. Csak később, midőn a pusztaságból legelő lett, nyílt alkalmuk a pásztornépeknek ezen természetadta viszonyokat a maguk javára fordítani és megélhetésük forrásává tenni. A földkéreg megművelése és termékennyé tétele az utolsó két évezred műve.

Vojvodina *őskora* és *ókora* teljesen ismeretlen. A véletlenül és rendszertelenül napvilágra kerülő őskori maradványok nem nyújthatnak kellő felvilágosítást, az ókor művelt népei és utazói pedig nem fordultak meg ezen a vidéken. A multat egészen a római császárság koráig, Julius Cézárig, teljes sötétség fedi.

Elsőül bizonyos *boiokát* emlegetnek, mint Vojvodina lakóit, kik állítólag kelta származásúak voltak, azonban nem állapítható meg kétségtelenül, hogy ezek tényleg a mai Vojvodina területén éltek-e, vagy innen északra, az Alföldön.

Valamivel több határozottsággal beszélnek a *jászokról*, akik állítólag Kr. e. 50. körül jöttek ide, de azonkívül, hogy nomád életet éltek, róluk sem jegyeznek fel többet az egykorú krónikások. A környező népek életmódjáról rendelkezésünkre álló adatok alapján azonban valószínűnek látszik, hogy az akkori időknek megfelelően ők is ősközösségekben éltek. A jászok nem hódoltak be Rómának, inkább Rómának kellett védekeznie állandó rablóhadjárataiktól. E célból a határok mentén erődítményeket is építtetett s csak sokkal később tudott belőlük valamilyen adófélét kicsikarni.

A *húnok* és más népek bevándorlása szétbomlasztotta a római birodalmat, megváltoztatta egész Európa képét. A népvándorlás századaiban a mai Vojvodinát már a *gepidák*, majd az *avarok* szállják meg. Ittartózkodásuk azonban nem jelent nyugodt települést, mivel a Nyugaton immár kialakult *Frank birodalom* erősen veszélyezteti önnállóságukat.

A római birodalomban csődbejutott rabszolga-gazdálkodást egy új termelési rend, a feudalizmus váltja fel. Az óriási kiter-

jedésű latifundiumokon (nagybirtokokon) most már nem a földesúr saját vállalkozása és irányítása mellett folyik a munka, hanem a volt rabszolga (most már jobbágy) parcellát kap a nagybirtokból és ezen a termelést önmaga szervezi és végzi, a földesúrnak pedig termékei bizonyos részét (dézsmát) szolgáltat be, családjával és jószágával pedig a nagyobb munkáknál segédkezik (a marhaállomány legeltetése, birkanyírás, útjavítás, halastó-tisztítás stb.) Ezt az új társadalmi rendszert először a római birodalom északi részét meghódító *frankok* vezették be és onnan terjesztették ki egész Európára. A frankok Európába való bevándorlásuk előtt ugyan maguk is ősközösségekben éltek, a meghódított Róma társadalmi rendje azonban szükségképpen hatással volt az új vezérekre, akik azon fáradoztak, hogy a meghódított országban minél nagyobb földet biztosítsanak a maguk számára. Amikor a vezérek így óriási földterületeket szereztek maguknak, bevezették a rómaiaktól tanult kizsákmányolási módszert, a dézsmaszedést és hogy az ellenük szegülő alattvalók vagy versenytársak ellenállását megtörjék, földbirtokukból kisebb-nagyobb darabokat adományoztak hozzájuk hű híveknek (hűbér), amiért ezek a maguk részéről szívesen támogatják uruk minden törekvését. Ugyanígy kenyerezi le a vezér egyes makacsul kitartó vetélytársait is. Valamennyien a jobbágytól szedett dézsmán élnek.

Amíg ezek az átalakulások a frank birodalomban végbemennek, Vojvodinába új elem vonul be: a *szlávok*, akik északról dél felé való lassú hullámozásuk közben a gepidákkal és az avarokkal békés egyetértésben élnek. A frank állam megszilárdulása és terjeszkedése folytán egész Vojvodina frank fennhatóság alá jut és az összes ittlakó népek frank hűbérurak jobbágyaivá válnak. Mivel azonban társadalmi szervezetük: az ősközösség keményen ellentáll minden elnyomási törekvésnek, ez a terjeszkedés nem megy símán s ezért Nagy Károly vezetése alatt a frankok kegyetlen írtóhadjáratot indítanak, amelynek eredményeképp Vojvodina csaknem teljesen elnéptelenedik.

Az elnéptelentett, de emberi letelepülésre már alkalmas vidék a bevándorló *magyaroknak* csaknem önként kínálkozott táborhelyül. Az első magyar törzsek itt telepednek le és csak később vándorolnak tovább, észak felé.

Erre az időszakra esik a mai vojvodinai városok egy részének megalapítása is, mivel az egykorú okmányok már több olyan várost emlegetnek, melyek nevei részben szláv, részben magyar eredetre utalnak.

Az eddig említett népek társadalmi berendezkedésére vonatkozólag ma már kétségtelenül bebizonyosodott, hogy letelepedésük idején, az ősközösség legmagasabb politikai formájában, a nemzeti szervezeten alapuló *törzsszövetségben* éltek. A nemzetség vérokonság és vagyonközösség által tartja össze tagjait. Az ilyen alakulatoknak egy vagy két vezetőjük van, akik az összes tagok

megbízásából és akaratából töltik be vezéri pozíciójukat és tisztességüktől bármikor megfoszthatók. Az ilyen közületekbe tartozó egyének kötelesek egymást segíteni és minden bajtól és veszélytől megvédeni. A vérbosszú kötelesség. A nemzetségek vérrokonsági csoportosulása a *törzs*, amely az azonos nyelvjárást beszélő nemzetségeket foglalja magába és az ügyeket a nemzetségek delegáltjaiból álló törzstanács útján vezeti. Az egyes nemzetségek vagyoni közösségben élnek, a törzsön belül azonban vagyoni osztozkodás van.

Vojvodina sorsa évszázadokig azon politikai egységek, államok, sorsától függött, amelyekhez mindenkor tartozott. Így kerül sokszor a szerb, sokszor pedig a magyar nemzeti történelem kereteibe.

A magyarok, bevándorlásuk idején, nomád (vándorló-pásztor) életet éltek és szükségleteiket a közösen kitermelt javakon kívül rablással is fedezték. A közös munka és közös rablás eredményeit a nemzetség tagjai közösen fogyasztották. Letelepedésük nem volt állandó jellegű, hanem a zsákmány után való kalandozás miatt, gyakori volt a költözködés. Ilyen kalandozások alkalmával ismerik meg a magyarok a feudalizmus gazdasági és politikai rendszerét: a magántulajdont és a korlátlan központi hatalmat. A rablóhadjárataik alkalmával választott vezérnek kemény, nomád fegyelemmel engedelmeskedtek. A nyugati példa azonban csábított és az iránta tanúsított tiszteletet csakhamar arra igyekezett felhasználni, hogy háború esetére adott rendkívüli hatalmát a béke idejére is fenntartsa, amint az a feudalizmusban már divat is volt. A törzsökön belül így különböző érdekcsoportok alakultak ki, amelyek egymás ellen az idegen hatalommal is hajlandók voltak szövetségre lépni. Az egyes vezérek hatalmának megszilárdulása maga után vonta a vezéri tisztség örökletessé tételét s mikor a határon túli rablóhadjáratok a környező államok megerősödése folytán lehetetlenné váltak, a hadvezér és kísérete a belső zsákmányra vetették magukat. Az egyrészt német-római, másrészt bizánci szomszédok befolyása alatt álló hadvezérek összecsapásából a német-római birodalom szövetségese (Szent) István került ki győztesen és magát 901-ben királlyá téve, széles alapokra fektette a magyar feudalizmust. A németekre támaszkodva szervezni kezdi, nyugati minta után, a központi hatalmat. *elkobozza a nemzetségek földjét és politikai híveinek adományozza* (leginkább a beözönlő külföldi lovagoknak és az egyháznak) és hogy a felzúduló elégedetlenséget elfojtsa, 45 várispánt nevez ki, akik a fennhatóságuk alá tartozó vármegyékben, az u. n. királyi, avagy várjobbágyok által elfojtanak minden olyan törekvést, amely a régi rend visszaállítását célozza. Az erőszakkal előidézett változás rövidesen megtermi gyümölcsét: a déli vidékekről Ajtony vezetése alatt felkelés tör ki. Ez azonban csak bevezetése egy egész sor további felkelésnek, amelyek pedig 1060-ban egy nagyszabású, pusztító forradalomba torkolodnak. Ezt a forradalmat István, ismét a külső hatalomra támaszkodva, leverte. Az új rend megszilárdult és az egykor közösségi alapokon nyugvó magyar

társadalom osztályokra bomlott. Az eddig szabad nemzetségi közösségekben élő színmagyarok idegen földről bejött, nemesi rangot és földbirtokot szerzett főurak rabságába került.

Az új rendszer dolgozó tömegeit a hadjáratokban ejtett hadifoglyok és régi rendszerért folytatott polgárháborúban elfogott lázadó magyarok alkották. Ezek később a külföldről bevándorló, saját hazájukból az egyre nyomasztóbb hűbéri kizsákmányolás elől menekülő és az első magyar királyok által mindenféle ígért kedvezményekkel becsalogatott német, cseh, olasz és délszláv földművesekkel gyarapodtak. Az utóbbiak sorsa sokáig tényleg kedvezőbb is volt a magyar jobbágytömegek sorsától, annál is inkább, mivel földesuraikkal szerződési viszonyban állottak.

Ezekkel a tömegekkel szemben a királyok bizalmasaiból lett földbirtokosok, az idegen lovagok és a római egyház magasrangú uraiból összetevődő uralkodó osztály állt.

Az osztályok egymáshoz való viszonya, hasonlított a rabszolga-gazdálkodás bukása utáni római feudalizmus osztályviszonyaihoz. A jobbágyok parcellákat kaptak megművelésre azzal a feltétellel, hogy termékeik bizonyos hányadát földesuraiknak szolgáltatják be. Költözködési szabadságuk nem volt és a dézsma nagyságát a földesúr állapította meg minden szerződés nélkül.

A két főosztály között létezett még egy kisebb réteg, a szabadparasztok, akik t. i. sem hadifoglyok nem voltak, sem a forradalomban nem vettek részt. Ezek az elemek sokáig megőrizték önállóságukat s csak a pénzgazdálkodás elterjedésével rendült meg gazdasági és így politikai létük. Az elszegényedő és eladósodó szabadparasztok mind nagyobb gazdasági függésbe jutnak. A földesurak viszont minden erejüket latba vetik, hogy a szabadparasztot még a költözködési szabadságtól is megfosszák. Mihelyt a földbirtokosok befolyása az udvarnál megerősödött, törvényileg megszüntették a szabadparasztok költözködési jogát.

A nagybirtokok elhatalmasodása rövidesen kétségessé tette a királyi hatalom jelentőségét. Az egész megyékkel rendelkező földesurak, tekintet nélkül a törvényekre és rendeletekre, magukhoz ragadnak minden közhivatalt és tisztséget, birtokaikon maguk szabják a törvényt, maguk bíraskodnak és az alájukrendelt jobbágyok életével-halálával önkényesen rendelkeznek. A XIV. század végén Zsigmond király az új helyzetet csak törvényesítheti, de megváltoztatni, még ha akarná is, képtelen.

Ezek a viszonyok egybekovácsolják a jobbágyok és a volt szabadparasztok tömegeit. A földesurak embertelen törvényei most már egyre több teherrel illetik a dolgozókat. Telekadót és kilencedet vetnek ki, a pénzgazdálkodás elterjedésével pénzbeli adókra, ingyen közmunkákra és katonai szolgálatra kötelezik a jobbágyokat.

A társadalom hierarhikus rendszere nem enged sehol kibúvót. A földesurak maguk a bírák, az egyház pedig — mivel egyike a

legnagyobb földbirtokosoknak — mindezt az isteni rendeltetés címén szenteli meg.

A mindenéből kiforgatott, fizikai és szellemi erejétől megfosztott parasztság kezdetben különféle vallási szektákba menekül, amelyekben az isteni igazság földi megjelenését prédikálják. Az ittlakó parasztságban lábrakap a Boszniából terjedő bogumil-tan, mely lényegében az őskeresztények által tanított kommunizmus visszaállítására törekedett.

Közben a helyzet Európa többi részeiben is hasonlóképen alakul ki. Franciaországban, Németországban, Csehországban és mindenfelé készülöben vagy folyamatban vannak a parasztság nagy forradalmi, amelyek híre az itteni jobbágyságban is érleli a szűkszerű elhatározást.

Dózsa György parasztforradalmi igyekszik megszüntetni azokat az állapotokat, amelyeket többek között még a kalocsai érsek is így jellemez: „Bodrog és Szrém megyékben úgy bánnak a jobbágyokkal, mint valami barmokkal és annyira sanyargatják őket, hogy tartani kell attól, hogy a jobbágyság tömegesen Törökországba vándorol”. A Dózsa vezérlete alatt az eredetileg törökök ellen összegyűjtött jobbágyság elnyomott elégedetlensége a földesurak ellen fordult és véres forradalomba csapott.

A forradalom csakhamar az egész Alföldre és a Dunántúlra is kiterjedt. Bácskában Dózsa Mészáros Lőrinc ceglédi papot küldte ki a forradalom megszervezésére és vezetésére, aki 1514. június közepére küldetésével elkészült és a forradalmi jobbágyság élén Bácsról Szeged alá vonult, hogy Dózsáékhoz csatlakozzon. A lázadás hírére Szrémben is fegyverbe állt a parasztság és Borbás nevű pappal az élén megverte a földesurak részéről ellene állított Oláh Balázs seregét. Borbást később a nemesek el is fogták és Prigrevica Szent Iván határában egy templomtoronyból levetették. Egy további csapat a bácsi várba szorította Frangepán Gergely érseket, míg a Duna szrémi partján nemeseket húzatott karóba a megmozdult jobbágyok bosszúvágya.

A parasztforradalom leveretésének okai és részletei ismeretesebbek: a nemesek árulása, a hivatalos egyház reakciós magatartása, a parasztság politikai éretlensége és ideológiai szegénysége, a jövőt illető programnélkülisége, a harctérről való hazavágyódása és a király bűnbocsánatot ígérő kiáltványai.

A sikertelen forradalom még nagyobb bilincsekbe verte a parasztságot, mint azelőtt volt. Zápolya János erdélyi vajda, később király, Werbőczy és más főurak megtalálták a módját, hogy a régi állapotok visszaállításán kívül, hogyan lehet még bosszút is állni a forradalom alatt őket ért sérelmekért. Kenderessy András Bács vármegyei nemes úr tüzes vaskeresztet süttetett jobbágyai homlokára...

(Folytatása következik)

Kiss Flórián